

Gerard Walschap en de Congo-letterkunde

Non Peer-reviewed author version

RENDERS, Luc (2010) Gerard Walschap en de Congo-letterkunde. In: Van der Aa, Manu & Borré, Jos & Gerits, Joris & Vervliet, Raymond & Walschap, Carla (Ed.) Gerard Walschap Genootschap Jaarboek 2, 2010, p. 155-175..

Handle: <http://hdl.handle.net/1942/11623>

Gerard Walschap en de Congo-letterkunde

Luc Renders

Als men ziet wat geld hier verdiend wordt met het werk van de negers en met de producten van hun land, dat toch hun land is, is men niet fier op de christelijke beschaving. Zij verbetert natuurlijk de levensconditie van de neger maar niet omdat zij dat wil, alleen maar omdat het niet anders kan. Als de neger van dag tot dag meer zijn pover deel eist van de rijkdom vindt zij dat triestig en reclameert. Ninetteke lief, als ge de kerk van de Scheutisten tussen al die smerige koten zaagt staan, zoudt ge precies zoals ik met schaamte en bitterheid denken: ge hebt hier uw grote bakstenen schuur gezet en de industriële uitbuiters hebben ze mee betaald, om dat arm kinderlijk volk te leren dat ze tevreden moeten zijn met hun lot en eerst in de hemel zullen beloond worden, want zolang ze dat geloven zullen ze gedwee blijven werken voor de uitbuiters [...] [G]ij zijt medekapitalisten geworden en gij zult hier met de uitbuiters binnen de honderd jaar buiten vliegen. De bitterheid, de haat tegen u zal heftiger zijn dan tegen de industriëlen, want die zijn er nog voor uitgekomen en gij hebt het onder het mom van de godsdienst gedaan. (Walschap 2002: 84-85)

Bovenstaande ontzueterende maar al te optimistische analyse van de Belgische aanwezigheid in Congo maakt Walschap in een brief van 22 april 1951, geschreven in Leopoldstad en gericht aan het thuisfront. Van eind maart tot midden juni 1951 maakte hij op uitnodiging van het Ministerie van Koloniën een reis naar Congo. Nog voor zijn aankomst ter plaatse had hij reeds het plan opgevat iets over zijn reis te schrijven. Aan zijn vrouw en kinderen bericht hij: "De bladzijden die ik u als gewone post zend zijn niet voor publicatie geschikt. Ze zijn de samenvatting van iets dat ik over mijn reis zou willen schrijven en dat zowel een boek als een brochure kan worden. Het moet gestoffeerd worden met wat ik op de reis zal zien en vernemen, details die ik tot nu in deze brieven heb opgetekend enzovoort. Leg ze dus terzijde want zij zullen mijn werk danig vergemakkelijken" (Walschap 2002: 56). Op 3 mei laat Walschap weten: "Mijn boekje over Congo groeit zoals de drama's van Cyriel Verschaeve, het moet alleen nog maar geschreven worden en dat kan ik hier nu nog niet. Ik denk dat ik iets kan schrijven dat nog niet gezegd is, ten minste zo niet en dat van een zeker nut kan zijn" (Walschap 2002: 123-124). Na zijn terugkeer zal Walschap op vakantie in Nice aan *Oproer in Congo* beginnen werken om tegen het einde van 1951 "met de eerste geut klaar te zijn" (Walschap 2002: 195).

Wat voor Walschap ook meespeelde was dat hij met het schrijven van zijn Congoroman de droom van zijn broer Alfons, die missionaris in Congo was, kon verwezenlijken. Alfons, die enkele verhalen had geschreven en een Congolese misgecomponeed, was zinnens om een roman over Congo te schrijven. Zijn vroegtijdige dood in 1938 ten gevolge van een tropische ziekte verijdelde dit plan. In Congo bezocht Gerard Walschap de missiepost waar Alfons gewerkt had. Aan de kamer van zijn broer was er niets veranderd. Zijn bezoek trof hem diep en inspireerde hem tot het opzetten van zijn koloniale roman: "In zijn kamer kwam het verlangen in mij op zijn Kongoroman te schrijven en, door de onverklaarbare zekerheid dat ik daar reeds was geweest, ook het vertrouwen dat ik dit zou kunnen. Ik had ook zeven jaar lang met hem over Kongo gecorrespondeerd" (Westerlinck 1970: 92)

Oproer in Congo verscheen in 1953 en werd in 1954 met de driejaarlijkse prijs voor koloniale letterkunde bekroond. Het Koninklijk Belgisch Koloniaal Instituut dat de prijs uitreikte – de juryleden waren Nathalis de Cleene, Vital Celen en Amaat Burssens – had blijkbaar geen moeite met de kritiek op de kolonisatie die Walschap erin verwoordde ondanks het feit dat de prijs ingesteld was "ter verspreiding van het koloniale denkbeeld" (Heymans 2001: 66). De bekroning lag voor de hand omdat de receptie van de roman erg positief was en Walschap als gereputeerd schrijver nauwelijks concurrentie had.

De recensenten laten zich lovend uit over *Oproer in Congo*. Alleszins voor de thematiek is er niets dan lof. L. Algoet stelt in *De Standaard*: "Walschap heeft ons het brandend actuele vraagstuk in Congo voor ogen gesteld: de aanpassing van onze Europese beschaving op het evoluerende zwarte continent. De algemene indruk die de lectuur van dit boek nalaat is onmiskenbaar zeer optimistisch" (Algoet 1953). H.L. noemt de roman in *Volksgazet* "een bloedwarm, uitstekend gebouwd en indringend geschreven boek" (1953). Ook R.F. Lissens drukt in *De Periscoop* zijn waardering voor de roman uit: "Ik heb mij door de geestelijke inhoud en de zedeles van dit prachtig boek laten meeslepen" (1953). De lezer moet er echter vrede mee kunnen nemen dat *Oproer in Congo* een ideeënroman is waarin de ethische boodschap de overhand haalt op de epische uitwerking: "Wie dit doet met *Oproer in Congo* zal ervaren dat hij te doen heeft met een roman die overtuigt door de echtheid van de ethische impuls en de superioriteit van de literaire vormgeving" (Ranke 1954: 557). Hoewel ook Verthé en Henry, de cartografen

van de Vlaams-Afrikaanse letterkunde, een gunstig oordeel vellen, zijn ze de mening toegedaan dat Walschap er niet in geslaagd is Congo tot leven te wekken: "Er hangt een essentiële fout over het boek: de auteur slaagt er niet in zijn ervaring tot een waarheid om te scheppen, omdat het Afrikaanse leven niet zuiver in de woorden, de gebaren en de verhoudingen van zijn personages aanwezig is" (Verthé en Henry: 1961: 111). E. Roos vormt een zeldzame tegenstem in dit eenstemmige koor. Hij is van mening dat Walschap de Congolese realiteit tekort doet door van een concreet rassenvraagstuk een theoretische discussie te maken en hij voegt hieraan toe: "Bovendien had hij niets begrepen van de inheemse mentaliteit en ging hij volkomen voorbij aan de onoverbrugbare culturele en psychologische verschillen tussen blank en zwart" (in Vermeiren 1993: 10).

Ook lang na de onafhankelijkheid van Congo blijven de critici haast onverdeeld positief over *Oproer in Congo*. Koen Bogers en Patrick Wymeersch beschouwen Walschap als "een uitzondering binnen het contemporaine koloniale literaire wereldje; hij had bovendien als eenling een visie over Kongo ontwikkeld die sneller realiteit is geworden dan men toentertijd voor mogelijk hield. Afrikanen hebben sindsdien medezeggenschap en zelfs onafhankelijkheid verworven. Samen met mensen als Tempels en Van Bilzen (sic) behoort Walschap tot een groep die zijn tijd ver vooruit was" (Bogers en Wymeersch 1986: 142-143). Albert van Hoeck noemt *Oproer in Congo* een profetisch werk (1989: 82). Voor Dick Gebuys munt de roman uit door de genuanceerde weergave van tegenovergestelde standpunten: "De subtiliteit van het boek bestaat vooral uit het niet zwart-wit tegenover elkaar zetten van koloniaal en inlander, van traditionele en westerse cultuur" (1985: 190). Dat is ook de opinie van Julien Vermeulen: "Het is in deze veelzijdigheid van stemmen dat de essentiële waarde van *Oproer in Congo* schuilt. De kracht van Walschaps roman ligt inderdaad in de ver doorgevoerde nuancering van opinies en gevoelens. De auteur brengt niet een regelrechte apologie voor één bepaald welomschreven ideaal, maar probeert zich nuancerend in te leven in de vele facetten van een complexe samenleving waar twee culturen met elkaar in contact komen" (Vermeulen 2007: 167). Vermeulen is ook onder de indruk van "de sublieme stijl" waarin *Oproer in Congo* geschreven is "en die zonder enige twijfel dé grote literaire waarde van het boek uitmaakt" (Vermeulen 2007: 171). Als punt van kritiek stipt Vermeulen aan dat Walschap de opstand van Johannes niet tot in zijn uiterste consequentie uitbeeldt: "hij laat zijn

hoofdpersoon capituleren en een knieval doen in ruil voor een initiatie in de blanke cultuur. Johannes verdedigt zelfs een soort koloniaal charter en erkent een geprononceerde vorm van cultureel evolutionisme [...] Deze vrij tolerante houding tegenover een sociale orde die thans voorbijgestreefd is, past zeker in het tijdsbeeld van de jaren vijftig en maakt duidelijk dat de auteur in zijn roman toch niet zo revolutionair is als soms wordt gesuggereerd" (Vermeulen 2007: 173-174). Toch concludeert Vermeulen dat Gerard Walschap "in het begin van de jaren vijftig al veel meer zin had voor schakeringen en nuances dan deze cultuurfilosoof (Edward Said – LR) die de huidige intellectuele wereldscène domineert. En niet alleen voor schakeringen en nuances, maar vooral ook voor authentieke literaire kwaliteit" (Vermeulen 2007: 175).

Anderen oordelen minder positief over *Oproer in Congo*. Voor Ton Anbeek laat Walschap zich kennen als "een wat halfslachtige relativist die uiteindelijk toch voor de doorvoering van westerse waarden pleit" (Anbeek : 51). Bambi Ceuppens is het hiermee eens: "De publicatie van Gerard Walschaps roman, *Oproer in Kongo*, in 1953 wekt veel beroering en stemt vlamingen (sic) tot nadenken over sociale toestanden in Congo, al betreft het, veel meer dan *Uncle Tom's Cabin*, een boek met een wezenlijk conservatieve boodschap" (Ceuppens 2003: 227).

De waardeoordelen over *Oproer in Congo* hebben vooral te maken met de beoordeling van de strekking van de roman. Dat in de koloniale periode Walschaps begripsvolle kritiek positief onthaald werd, is vanuit het tijdsbestel en de toen heersende waarden verklaarbaar, dat er echter in het postkoloniale tijdvak niet meer kritische geluiden gehoord worden is dat veel minder. En dit des te meer omdat Walschap standvastig gebleven is in zijn koloniale overtuiging. Hij is steeds de Belgische kolonisatie blijven verdedigen. Onmiddellijk na de onafhankelijkheidsviering op 30 juni 1960 en het uitbreken van rellen schrijft hij in een brief aan Marcel Vertommen: "van alle kolonisators hebben de Belgen het beste kolonisatiewerk geleverd. Die stelling wordt niet verzwakt maar versterkt door de onlusten uitgebroken na de onafhankelijkheidsverklaring en die ons niet kunnen ten laste gelegd worden doodgewoon omdat wij toen geen verantwoordelijkheid meer droegen" (Walschap 2002: 801). Voor zijn standpunt moest hij herhaaldelijk onder zware kritiek doorlopen zoals na de publicatie van 'Opdat de blanke ontwake' in *Nieuw Vlaams Tijdschrift* in 1965. Walschap zette hiermee nogal wat

kwaad bloed. Herman J. Claeys schrijft een reactie met als titel: 'Een mens van slechte wil' waarin hij onder andere stelt: "Wat op deze aanloop volgt is een van de meest reactionaire teksten die ooit zijn verschenen in een Vlaams literair periodiek dat zich dan nog graag progressief laat noemen. "De derde weg" die Walschap bewandelt blijkt alras volkomen parallel te lopen aan die van de Ku-Klux-Klan. Alleen werd het wapen hier door het woord vervangen" (Claeys 1966).

In zijn roman *Het Oramproject* uit 1975 drukt Walschap dezelfde sentimenten in nog heftiger bewoordingen uit. En in 1979 schrijft Walschap: "Van al de historische veroveraars hebben wij het minst vermoord, gebrand en geplunderd, het meest voordeel gebracht en onze wandaden het ruimst vergoed. Wij zijn de weldoeners van het mensdom en ons roept men op tot broederlijk delen. Het zijn onze broeders die nu zichzelf moeten redden zoals wij het hun geleerd hebben en mogelijk gemaakt, en zoals wij onszelf hebben opgewerkt zonder vreemde hulp" (in Borré 1990a: 231-232).

Deze houding staat in scherpe tegenstelling tot de harde veroordeling die Walschap in zijn brief vanuit Leopoldstad uitspreekt. Noch in *Oproer in Congo* noch in andere geschriften heeft hij zich zo scherp over de kolonisatie uitgelaten. Door de afzwakking van zijn standpunt doet *Oproer in Congo* erg gedateerd aan. Vanuit een postkoloniaal perspectief getuigt zijn houding van naïviteit, van een gebrek aan inzicht in de werking van het koloniale systeem en in de koloniale verhoudingen en van een onvoldoende vertrouwdheid met de Belgische koloniale geschiedenis en literatuur, Nederlandstalige en anderstalige.

Oproer in Congo is een roman die de Belgische kolonisatie van Congo volmondig ondersteunt. Walschap klaagt met dit werk niet zozeer de kolonisatie zelf aan als wel de manier waarop ze gebeurt. Met een herschikking van de verhoudingen en vooral met de erkenning van zijn menselijkheid lijkt de zwarte meer dan tevreden te zijn. Dat een andere houding dringend nodig is, is het duidelijke signaal dat de schrijver de lezer meegeeft. Het beschavingswerk moet blijven doorgaan, maar moet, zoals uit het optreden van Moeder Imelda blijkt, met totale overgave gebeuren en door liefde geïnspireerd zijn. Hoewel het boek de discussie over de kolonisatie centraal stelt, bevestigt het uitdrukkelijk de meerwaarde van de westerse beschaving. Juist omwille van de

superioriteit ervan is het *the white man's burden* om deze beschaving uit te dragen naar minder ontwikkelde landen en continenten.

Het beschavingsargument heeft steeds als *raison d'être* van de koloniale aanwezigheid in Congo gegolden. Het is de drijfveer achter het beleid van de burgerlijke overheid en de katholieke kerk en wordt als dekmantel gebruikt voor de economische uitbuiting van Kongo en de kerstening van de inheemse bevolking. Ook alle wantoestanden die het gevolg zijn van de kolonisatie, worden erdoor verontschuldigd.

Aan deze taak wordt met overgave en resultaatgericht gewerkt. In een brochure naar aanleiding van de Koloniale Dag van 1923 worden de koloniale verwezenlijkingen als volgt bewierookt:

In plaats van de anarchie waarin de Kongolese volkeren gedompeld lagen, steeds ten prooi aan burgertwist, ziekte, menseneterij en slavenhandel, heersen er thans vrede, orde, stelselmatige en zegevierende bestrijding der plaatselijke ziekten.

Geen enkele koloniserende natie deed, op elk gebied van 's mensen bedrijvigheid, een krachtinspanning blijken welke kan vergeleken worden met deze door België verwezenlijkt. (in Vints 1984: 54)

Hiermee is de teneur gezet. In de studie *Het koloniale in de literatuur* van Sylva De Jonghe uit 1938 vertrekt deze van de volgende omschrijving:

Het koloniale is dat wat betrekking heeft tot de Kolonie, tot het wingewest, dat uitgebraat wordt door een meer gevorderd en meer beschaafd land, om door dit uitbaten die kolonie te beschaven en de bevolking op te beuren. Want, beschaving lijkt wel het eerste doel der kolonisatie. Beschaven heet scheppen van nieuwe en betere sociale toestanden en het verspreiden der grootste aller weldaden: de geestelijke orde, de kristelijke idéé. (De Jonghe 1938: 7)

In de literatuur wordt doorgaans het primaat van de westerse beschaving bevestigd. Het onvoorwaardelijk geloof in een eurocentrisch en evolutionistisch wereldbeeld leidt onvermijdelijk tot de mythe van de beschavende kolonisatie. En dit in weerwil van het feit dat Leopold II gedwongen werd, door de openbaring van wantoestanden en misdrijven allerhande, om zijn privé-bezit in 1908 aan de Belgische Staat over te dragen. Van deze onverkwikkelijke periode is in de Nederlandstalige Congo-literatuur geen weerslag te vinden. Integendeel, volk en schrijver lijken in dit verband aan col-

lectief geheugenverlies te lijden. De lofzang op het beschavingswerk klinkt grotendeels onverstoord doorheen de Belgische koloniale periode.

Terwijl het overgrote deel van de Nederlandstalige Congo-literatuur het officiële beleid van de burgerlijke en kerkelijke overheden onderschraagt en er daardoor een grotere legitimiteit aan geeft, bestaat er, doorheen het hele koloniale tijdperk, een kolonialistisch-kritische stroming. Deze tegenbeweging heeft twee, wezenlijk verschillende, manifestatievormen. Aan de ene kant is er het literaire werk dat kritische geluiden laat horen zonder echter om de fundamenten waarop het koloniale denkkader berust op te blazen. Niet het einddoel wordt ter discussie gesteld, wel de manier waarop aan de weg getimmerd wordt. De betrokken schrijvers kunnen zich volledig vereenzelvigen met de noodzaak om de beschaving naar Afrika uit te dragen maar zij hebben ernstige bezwaren tegen de manier waarop dat gebeurt. Zij beogen cosmetische veranderingen.

De tweede stroming daarentegen stelt zich op een radicaal anti-kolonialistisch standpunt door de kolonisatie als dusdanig te verwerpen. De blanke kan geen rechten op Afrika laten gelden; de beschavingsroep is slechts een holle slogan die door de realiteit volledig ontkracht wordt. De schrijvers die tot deze strekking behoren, nemen geen vrede met beleidsaanpassingen; voor hen is het kolonisatieproces op zichzelf totaal doelloos en onaanvaardbaar. Reeds van bij de aanvang van de kolonisatie zijn beide strekkingen in de Nederlandstalige Congo letterkunde aanwezig.

De het-doel-heiligt-niet-de middelen trend neemt reeds een aanvang met Arnold Maes die als wetenschapper deelneemt aan de eerste Belgische expeditie naar Centraal Afrika met als doel een post te stichten aan het Tanganyikameer: "Er is hier geen kwestie zich als soldaat of als gelukzoeker aldaar te begeven, maar er de weldaden der beschaving over te brengen en onbekende wetenschappelijke rijkdommen in te oogsten." Schrijft hij (Maes 1879:14). Hij zal zijn doel echter niet bereiken. In Zanzibar overlijdt hij ten gevolge van een zonnslag Hij was 23 jaar. De brieven over zijn reis werden verzameld en uitgegeven door zijn broer onder de titel *Reis naar Midden Afrika* (1879).

In deze pre-koloniale tekst levert Maes reeds kritiek op de handelswijze van de blanke tegenover de zwarte in Zuid-Afrika. Hij bekijkt zijn omgeving niet uitsluitend door Europese ogen maar stelt zich herhaaldelijk op het standpunt van de zwarten.

In de voetsporen van de baanbrekers volgen de missionarissen. Zij zijn er zich terdege van bewust dat kennis van de Afrikaanse maatschappijen en talen onontbeerlijk is om met enige kans op succes de kersteningsarbeid aan te vatten. Dit brengt een aantal missionarissen ertoe om linguïstische en etnografische studies uit te werken. Bijzondere aandacht wordt daarbij besteed aan de literaire vormen en tradities van de zwarte taalgemeenschappen.

Leo Bittremieux heeft een grote belangstelling voor de gebruiken en de zeden van de Yombe. Hij wijdt er in het begin van de twintigste eeuw heel wat wetenschappelijke en literaire teksten aan, waaronder *Mayombsche penneschetsen, Vertellingen uit Mayombe* en *Wit en zwart*. Dat neemt niet weg dat hij de zwarten beschouwt als een vervallen ras en dit als gevolg van "... de geestgesteltnis en het diep ingeworteld bijgeloof der Zwarten zelf." (Bittremieux 1914: 12). Desondanks gaat van zijn werk een sterke impuls tot een grondiger kennisname met de zwarte culturen uit.

De studie van de zwarte culturen leidt vanzelfsprekend tot meer inzicht in en tot een andere ingesteldheid tegenover de Afrikaan. Vooral het werk *Bantoe-filosofie* van Placied Tempels heeft een grote invloed. De schrijver schetst niet alleen een indringend beeld van de denkwereld van de Afrikaan maar stelt tevens dat het christendom zich aan de zwarte cultuur moet aanpassen en niet omgekeerd.

Het is niet verwonderlijk dat in een aantal literaire geschriften van missionarissen zwarten een centrale plaats innemen. Waar *Het zwarte leven van Mabumba* van A. Verreet nog op strak paternalistische leest geschoeid is, typeert de doorvoelde inleving in de problematiek van de Afrikaan het werk van Alfons Walschap. Alfons Walschap was in februari 1932 als missionaris naar Congo vertrokken en is in november 1938 in België aan de gevolgen van een tropische ziekte overleden. Alfons Walschap is erg begaan met de zwarte die hij via diens eigen cultuur wil benaderen. Hij schreef enkele verhalen, drie hoofdstukken van een roman, een aantal rouwklachten opgetekend uit de mond van zwarte vrouwen en "kerkelijke negermuziek" (Walschap 1952: 26) waarmee hij heel wat bijval oogstte. In een brief aan een confrater oppert hij de volgende kritische bedenking:

Wij hebben al zoveel man kapotgemaakt, maar nog zo weinig gedaan wat deze mensen past. Wij hebben voor hen broeken gemaakt die veel te groot zijn en nu

lopen ze erin verloren ... Ik voel de toestand veel scherper aan dan ik hem begrijp.

Het volk ontsnapt ons. En toch moeten we voort ... (Walschap 1952: 137)

De verhalen die Alfons Walschap schreef, waaronder 'Longwanu de smid', werden in 1952 gebundeld samen met een 'levensbericht' door Gerard Walschap. De innerlijke strijd van de zwarte die om christen te worden zijn eigen tradities moet verloochenen, vormt in 'Longwanu de smid' de kern van het verhaal. Uiteindelijk bekeert Longwanu zich maar het voorafgaande conflict maakt zijn beslissing toch heel wat geloofwaardiger.

Bij Jac. Bergeyck, die tegen het einde van de koloniale periode zijn eerste werken publiceert, bereikt de belangstelling voor de Afrikaanse samenleving en cultuur een hoogtepunt. In 1959 verschijnt de novelle *Het onzekere hart* waarin Bergeyck aan een conflictsituatie binnen een polygaam huwelijk gestalte geeft. Het ageren van zijn personages weet de auteur vanuit hun achtergrond bijzonder overtuigend te beschrijven. Ook in zijn latere romans situeert Bergeyck de zwarte steeds binnen zijn culturele tradities. Het is slechts vanuit een kennis van en begrip voor deze achtergrond dat het optreden van de Afrikaan kan begrepen worden.

Natuurlijk zijn de missionarissen niet de enigen om zich open te stellen voor Afrika. Ook sommige bestuursambtenaren en kolonisten sluiten zich niet van hun omgeving af. De confrontatie met Afrika betreft hen in een onbekende, fascinerende wereld die hun werk ingrijpend beïnvloedt. Maar het zijn toch vooral bezoekers uit België die kritische geluiden laten horen en beleidsaanpassingen bepleiten. Ook niet-literatoren laten zich daarbij niet onbetuigd. In 1930 publiceert De Cleene *Het ontstaan van het negerproletariaat* waarin hij de industriële ontwikkeling van de kolonie bekritiseert. Hij constateert dat er in België een grote belangstelling voor Kongo is. Deze interesse wordt echter niet ingegeven door nobele motieven: "Wel is het nog te uitsluitend het vooruitzicht van gewin, dat vragen doet: hoe gaat het nu eigenlijk in de kolonie?" (De Cleene 1930: 5). Het opleggen van een westers industrieel model is voor Kongo funest omdat daardoor de ontvolking in de hand gewerkt wordt: "In tegenstelling met de kapitalistische kolonisatiemethode moet een ruimere en meer aan de inlandsche toestanden aangepaste ontwikkelingsvorm worden aangewend" (De Cleene 1930: 33).

Jan Schoup behandelt dezelfde problematiek in *Blanke boeien*, een roman uit 1934. De roman is een felle aanklacht tegen de mijnmaatschappijen en de plaatselijke en

de Belgische autoriteiten die door hun barbaars optreden het opheffingswerk van de missionarissen volledig ondermijnen. Tegenover de wraakroepende houding van de overheid kan de missionaris slechts zijn inzet en geloof plaatsen. De strijd is te ongelijk en wordt in het voordeel van de mijnmaatschappij beslist. Hoewel Pater Versteegs arbeid geen vruchten oplevert en hijzelf door twijfel overmand wordt, staat toch de noodzaak van het brengen van de christelijke beschaving buiten kijf.

In de periode die de onafhankelijkheid onmiddellijk voorafgaat, verschijnen ook enkele kritische reisverslagen over Kongo. Louis De Lentdecker volgt als journalist het Congo-bezoek van Koning Boudewijn in 1955. Het resultaat is *Wâpi Kongo? Of 'Wat gebeurt er met Kongo?'* waarin de auteur een frontale aanval op de kolonisatie loodst. De Lentdecker toont zonder er doekjes om te winden de keerzijde van de medaille. De rassenverhoudingen zijn slecht waardoor het beschavingswerk onherroepelijk schade lijdt. Bovendien beantwoordt het beeld dat in België van de kolonie wordt opgehangen helemaal niet aan de realiteit. De Lentdecker levert een vurig pleidooi voor de benadering van de zwarte als mens met inachtnaam van zijn eigenheid. *Wâpi Kongo?* Wordt in de kolonie erg negatief onthaald. In december 1955 publiceert Jef van Bilsen zijn spraakmakende 'Een dertigjarenplan voor de politieke ontvoogding van Belgisch Afrika' in *De gids op maatschappelijk gebied* waarin hij stelt dat het Belgische paternalisme moet plaats ruimen voor een ernstig beleid dat gericht is op het versneld overdragen van politieke verantwoordelijkheid op de Congolezen.

Het eerste reisverslag van Karel Jonckheere namelijk *Kongo zonder buks of boy*, dat dateert uit 1957, krijgt in Kongo een negatieve pers omwille van de "ondermijnende vooroordelen" (Verthé en Henry 1961: 107) die het bevat. Jonckheere heeft het in dit werk vooral gemunt op de houding van de blanken tegenover de zwarten. De kolonisten zoeken eerst en vooral hun eigen voordeel. Toch blijft hij overtuigd van de waarde van het beschavingswerk. In *Kongo met het blote oog* uit 1959 is zijn waardering voor de inspanningen van de blanken opvallend gestegen.

In de hierboven besproken werken wordt de kolonisatie kritisch onder de loep genomen. Ze pleiten voor een andere aanpak die stoelt op de aanvaarding van de Afrikaan als mens met inachtnaam van zijn culturele achtergrond, zijn tradities en zijn identiteit. Dit houdt niet in dat alle eurocentrische trekken verdwijnen maar wel dat een

aantal schrijvers tot Afrika probeert door te dringen. Toch blijft het beschavingsideaal gehandhaafd omdat het berust op het onvoorwaardelijke geloof in de superioriteit van het westen. Dit manifesteert zich dikwijls in een uitgesproken paternalistische houding tegenover de Afrikaan.

Naast de kritiek op de kolonisatie van de beschavingsidealist, is er doorheen het hele koloniale tijdvak ook een uitgesproken anti-kolonialistische strekking in het Kongo-proza aanwezig. Reeds in de satirische verslagen over de *Gemeenteraad van Nevele* van Cyriel Buysse worden de zittingen van 9 april 1885 en van juni 1886 gewijd aan Congo. In deze verslagen wordt door de politici het beschavingsargument reeds van bij de aanvang van de kolonisatie als drogreden gebruikt om het najagen van hun partij- en eigenbelang te verdoezelen.

In *De zwarte kost*, een novelle uit 1898, werkt Cyriel Buysse dezelfde problematiek verder uit. De hoofdfiguur, Fortuné Massijn, de klerk van de notaris, kan zich in Akspoole niet laten gelden. Nadat het bezoek van twee zwarten aan zijn dorp op een totale mislukking is uitgelopen, raakt hij na het lezen van een aantal reisverhalen zo in de ban van Congo dat hij besluit ernaartoe te trekken. In Buysse's novelle wordt de koloniale propaganda die speelt op de exotische aantrekkingskracht van Kongo, het avontuur en het beschavingsideaal scherp op de korrel genomen. Ook de motieven van de kolonialen worden ontmaskerd: zij worden gedreven door persoonlijke eerzucht en niet door menslievendheid. Voor de kolonisatie van Congo goed en wel begonnen is, wordt het failliet ervan door Buysse reeds aangegeven. In andere teksten zoals 'In den Senegal' (1890) hangt Buysse een veel positiever beeld op van de kolonisatie van Afrika.

Buysse publiceert zijn novelle in 1898. In datzelfde jaar trekt Henri van Booven in dienst van een Nederlandse handelsmaatschappij naar Congo. In zijn roman *Tropenwee* (1904), getuigt hij van de verschikkingen die de blanken in Afrika te wachten staan. *Tropenwee* beschrijft de reis van een zekere Jules naar Congo. Naarmate hij de tropen nadert en de hitte toeneemt, groeit zijn onbehagen. Eens in Congo aangeland, stuurt zijn chef hem, tegen de afspraken in, onmiddellijk naar het binnenland. Onderweg wordt zijn gezondheid echter zo door malaria en dysenterie aangetast dat hij gedwongen is om onverwijld naar Nederland terug te keren. De middenmoot van het boek wordt in beslag genomen door de koortsdromen van de hoofdfiguur. Slechts naarmate Jules dichterbij

het Noorden komt, voelt hij zich herleven. Congo heeft hem alleen maar miserie gebracht.

Tropenwee is de beschrijving van een helletocht. Merkwaardig is dat op geen enkele manier de aanwezigheid van de blanke in Afrika gewettigd wordt. Van een beschavingsopdracht is nergens sprake. Alleen mercantiele belangen lijken de aanwezigheid van de blanke in Afrika te inspireren. Over de Nederlandse handelsmaatschappij waarvoor Jules werkt, wordt geen goed woord gerept:

Het was alles bedriegerij, alles leugen en bedrog. Was er iets aan te doen geweest? Opspelen, standjes maken bij den hoofd-inspecteur? Dat gaf niets. Dat kon alleen kans geven op weinig promotie. Hard werken maar en plicht doen, plicht-dier, plichtschoft zijn en mee bedriegen ten bate van de vennootschap en ten eigen bate. Op die manier ging alle moois weg. De natuur werd er zelfs dor van, hinderlijk alleen nog maar, meer dan hinderlijk. En de zwarten, dat was het zwarte vee waartegen je hard moest zijn, stug, wreed; die moest je onder den duim houden, zorgen, dat ze je niet bestalen. Met goede woorden? O! Neen! Met beestachtige hardheid en met veel ransel. Ja, zeker, beul moest je ten slotte ook nog worden, je medemenschen ten-bloede slaan met gedroogde nijlpaardenhuid, van die harde, lange, vuil-gele stokken waarmee je een slag geven kon, die heele spierbundels stuk rukte .... De aandelen stonden ver boven pari, en boven pari zouden ze blijven. Je had je verkocht, dus plicht-dier, plicht-schurk! Plicht-beul! En alle winsten voor de Vennootschap! ....." (Van Booven s.d.: 118-119)

Met het oog op het maken van zoveel mogelijk winst worden zowel blanken als zwarten onmenselijk behandeld en uitgebuit. *Tropenwee* is een hallucinant werk dat van de mythe van een aards paradijs en van de bevruchtende aanwezigheid van de blanke in Afrika niets overeind laat. Het boek kent een groot succes en wordt herhaaldelijk herdrukt.

René Poortmans neemt in de jaren dertig de anti-kolonialistische draad weer op. *Zijn Moeder ik sterf* (1937) is een ongemeen scherpe aanval op de uitbuiting van de zwarten vooral onder impuls van de mijnmaatschappijen. Fred Monsen is met beschavingsidealen naar de kolonie vertrokken maar wordt langzamerhand vastgezogen in het koloniale web. Hij takelt volledig af hoewel hij nog enig meegevoel met de zwarten behoudt en zich bewust blijft van het hypocriete karakter van de kolonisatie.

Het optreden van de blanken is niet anders dan beestachtig. De tropen lijken de blanken in zo'n mate aan te tasten dat ze er hun moraliteitsgevoel bij verliezen. "De Congo is een dier. Het vreet alle krachten aan." (Poortmans 1937: 224) en "Allen gaan we onder." (Poortmans 1937: 202) klinkt het als een refrein doorheen de tekst. De koloniaal lijkt zijn onvrede alleen op de Afrikaan te kunnen koelen. De zwarten worden als vee behandeld. De mijnbouwmaatschappijen eisen steeds meer arbeidskrachten met de ontvolking van het platteland als onvermijdelijk gevolg. Niemand stoort zich daaraan.

Tegen de misstanden reageren noch Monsen noch de andere kolonialen. Zich verzetten zou niets opleveren en alleen maar leiden tot reprimandes en ontslag. Er rest Monsen niets anders dan mee te werken. Deze houding ontmaskert finaal de mythe van de beschavende kolonisatie in Afrika. De zwarten staan machteloos tegenover de blanke overmacht; zij kunnen zich slechts in lijdzaamheid hullen. De woorden van de titel "Moeder ik sterf" worden door een zwarte uitgesproken en vertolken het lot van Congo. De roman geeft gestalte aan een grenzeloos pessimisme: "Men zwerft van Europa naar een post; en van den dooden post in de hitte naar het doode, steenen Europa. Verloren aan beide kanten" (Poortmans 1937: 224).

In 1959 verschijnt *De nikkers* van Piet van Aken. Deze roman heeft de districts-administrateur Meersman als hoofdpersoon. In de ik-persoon doet hij het relaas van een zwarte stakingsactie. Het gebeuren rondom de staking is echter belangrijker dan de staking zelf. Daardoor krijgt de staking een bijna incidenteel karakter. De blanken bekommeren zich niet om de zwarten, maar zijn des te meer begaan met het beschermen van hun privileges en het handhaven van hun positie. Deze focusverschuiving van de staking naar de intriges onder de blanken lijkt een illustratie van het koloniale beleid zelf: ook dat maakt het lot van de Afrikaan volledig ondergeschikt aan het blanke eigenbelang. *De nikkers* stelt de koloniale situatie als een vorm van machtsmisbruik voor waarbij de sterkere zonder mededogen de zwakkere onderdrukt. De passiviteit van de Afrikaan is niet te wijten aan onderdanigheid maar wel aan machteloosheid en verbergt zijn verachting. De scène waarin Cathérine, zijn ex-minares van gemengd bloed, op Meersman spuwt omdat zij hem beschouwt als de vertegenwoordiger van het blanke machtsapparaat, illustreert deze onderhuidse spanning die tot een uitbarsting moet leiden.

In de werken die de legitimiteit van de kolonisatie volledig ondermijnen valt de klemtoon niet op kolonisatiemethoden of op culturele verschillen zoals bij de beschavingsidealisten maar op de mens zelf. Van de beschavingsopdracht komt niets terecht of is er hoegenaamd geen sprake. Hierdoor verliest de kolonisatie elke morele verantwoording en ethische grondslag. In deze werken illustreert het kolonialisme de boosaardigheid van de mens.

Walschap gaat in *Oproer in Congo* absoluut zo ver niet, integendeel. In het licht van andere kritische stemmen over het Belgische beschavingswerk in Congo klinkt zijn kritiek erg gematigd. Zelfs tot de veroordeling van de zwaarste excessen van de blanken wil hij niet overgaan: "Ik zal u niet richten, ik ben mens zoals gij" (7). Het staatsapparaat en het rechtssysteem worden boven alle kritiek verheven en het geloof in de orde en de wet door de blanken ingesteld blijft ongeschonden. De zwarten aanvaardden gedwee het gezag van de blanken. De oproer is trouwens niet tegen het koloniale systeem gericht maar tegen enkele individuen die zich te buiten gegaan zijn. Zodra zij met de noorderzon verdwenen zijn en alleen de blanken overblijven die de zwarten goedgezind zijn, kan de rust weerkeren en weer tot de orde van de dag overgegaan. Johannes aanvaardt de status quo; hij bezegelt daardoor zijn eigen minderwaardigheid en de superioriteit van de blanken:

"Dat de blanken hier niet hadden mogen komen is een dwaasheid. Dat zij Congo moeten verlaten, dwaasheid. Congolees nationalisme, dwaasheid. Misschien kunnen de zwarten in twee drie eeuwen, zo ontwikkeld worden als de blanken, maar dan zullen zij nog altijd te kort schieten in werkkraft en ten achter blijven. Intussen zal de wereld één geworden zijn, en lachen met het verouderde nationalisme, gelijk de jonge Congolezen nu lachen met tovenaars. Blank en zwart zullen elkander altijd nodig hebben. Alle mensen over heel de wereld zullen elkander altijd meer nodig hebben. Wat zij moeten bestrijden is al wat hun belet dat te begrijpen, al wat hun belet elkander lief te hebben." (208)

Johannes heeft op haast genante wijze het koloniale paternalisme verinnerlijkt.

Naast *Zwart en wit* is *Oproer in Congo* het enige werk dat op een feitelijke situatie teruggaat. De realistische achtergrond geeft een zekere geloofwaardigheid aan het verhaal, maar betekent niet meteen dat de roman een realistisch beeld van de Belgische

kolonie schildert. Walschap belicht niet de koloniale situatie of de verhouding tussen blank en zwart maar alleen de houding van de blanke tegenover de Congolees. In Johannes wordt uitgedrukt wat volgens de schrijver de houding van de Congolees tegenover de blanke zou moeten zijn: een van dankbare inschikkelijkheid en gewillige dienstbaarheid. Dat Johannes een évolué is, is daarbij niet zonder belang: hij heeft tenminste het verstand en de ontwikkeling om in te zien dat de beschaving die de blanke brengt Congo ten goede zal komen. Johannes is geen geloofwaardige zwarte évolué maar de spreekbuis van Walschap zelf. Walschap heeft in hem aan zijn eigen denkbeelden gestalte gegeven. Dat de andere zwarten als grote kinderen worden voorgesteld bevestigt de ongenueanceerde en eenzijdige voorstelling van hen.

De roman onderschrijft het Belgische kolonialisme en verschaft een verdere legitimatie ervoor. De oproep tot een kolonisatie 'met een menselijk gelaat' tast immers de machtsverhoudingen niet aan. Walschap becritiseert allerminst het koloniale systeem, alleen de individuele uitwassen die er het gevolg van zijn. Bovendien worden deze gerelativeerd – de Belgische kolonisatie was in vergelijking met die van andere landen goedaardig – en vergoelijkt – *collateral damage* is nu eenmaal niet te vermijden. Er zijn andere schrijvers die tegen de heersende trend in een veel radicaler standpunt hebben ingenomen. In het spoor van de overgrote meerderheid van kolonialistische literaire werken propageert Walschap in *Oproer in Congo* de mythe van de beschavende aanwezigheid van de Belgen in Congo.

Een interpretatie van *Oproer in Congo* vanuit postkoloniaal perspectief – ook de afbeelding op het oorspronkelijke voorblad werkt een dergelijke interpretatie in de hand – kan alleen maar tot een ongunstig oordeel over de roman leiden. De ommekeer van Johannes en zijn slaafse onderwerping aan het blanke kolonialisme – hij trekt zelfs een avondpak van Celestin aan om in het gezelschap van de blanken te mogen vertoeven – zijn als incorrect bewezen door de geschiedenis en ondertussen volslagen onaanvaardbaar en irrelevant geworden. Het is trouwens bijzonder ironisch dat 1953 het jaar is waarin België het besluit neemt om het manifest van de universele rechten van de mens wel voor België te aanvaarden maar niet voor Congo expliciet (Stuiveling 1960: 78).

Als koloniale roman is *Oproer in Congo* een kolonialistisch tijdsdocument, zoals ook de recensies en andere kritische commentaren dat zijn. Dat geen enkele recensent

destijds bezwaren aangetekend heeft tegen het ongeloofwaardige verloop van de roman, of erop gewezen heeft dat de Belgische koloniale geschiedenis allerm minst een fraaie geschiedenis is, dat de rol van de staat, van de kerk en van de kolonisten, zowel van de plantagehouders als van de industriëlen veel minder idealistisch was dan Walschap voorhield roept nogal wat vragen op. Het wijst erop dat schrijver en criticus tot dezelfde kerk behoorden en hetzelfde kolonialistische geloof beleden.

Naast een (post)koloniale lezing is ook een andere, minder cassante interpretatie van *Oproer in Congo* mogelijk namelijk als een roman die de koloniale situatie slechts als uitgangspunt neemt en die niet zozeer commentaar levert op het Belgische kolonialisme maar eerder gestalte geeft aan het wereldbeeld van Walschap. De roman zegt dan weinig over Congo maar veel over de schrijver Walschap. In *Oproer in Congo* zet Walschap dan zijn visie op de totstandkoming van een ideale wereld uiteen. Vanuit dit perspectief kon hij niet anders dan Johannes uit te beelden als een mens van goede wil die naar verzoening en vrede streeft. Voor Johannes als verbitterde en wrede opstandeling is er geen plaats in het aards paradijs van Gerard Walschap. In *Oproer in Congo* dient de koloniale situatie slechts als een exotisch decor en schetst Walschap niet zozeer de koloniale verhoudingen maar veel eerder zijn denkbeelden over de mens en de wereld. *Oproer in Congo* is dan geen buitenbeentje in maar vormt een integraal deel van het literaire universum van Walschap.

Walschap heeft zelf herhaaldelijk gewezen op de eenheidsteneur in zijn werk : "Mijn romans bevatten mijn opvattingen, neigingen, beginselen, ervaringen. Ge moet van goede wil zijn. Ge moet trouwen. Ge moogt niet alleen blijven. Ge moet bij uw volk staan" (Roggeman 1977: 18). Koen Vermeiren duidt ook op dit wezenlijke verband: "Het oproer in de roman is in de eerste plaats gericht tegen onrecht, uitbuiting en onderdrukking, waardoor de titel ook een algemeen-symbolische waarde krijgt. In die zin is hij een uiting van Walschaps humanisme dat steunt op verdraagzaamheid en wederzijds respect" (Vermeiren 1993: 18).

In zijn *Oproer in Congo* trekt Walschap de lijnen die hij in zijn andere werken uitgezet heeft verder door en meer specifiek zijn onwankelbare geloof in de beschaving en de vooruitgang: "Enigszins apart staan Walschaps beschavingsoptimisme en vooruitgangsidealisme. In tegenstelling tot de overtuiging van talrijke onheilsprefeten

spreekt Walschap in veel romans en artikelen zijn geloof in de lotsverbetering van de mens door de voortschrijdende beschaving uit. De vooruitgang van de wetenschap en de verwezenlijkingen van de techniek spelen hierbij een baanbrekende rol: zij brengen steeds meer welstand en welvaart voor steeds meer mensen. Ook kolonies (*Oproer in Congo*) en ontwikkelingslanden (*De ongelooflijke avonturen van Tilman Armenaas, Het Oramproject*) kunnen op korte termijn hun voordeel halen uit de introductie van de westerse beschaving en techniek" (Borré 1990b:11) schrijft Jos Borré. De koloniale situatie krijgt utopische eigenschappen.

Het is dan ook niet moeilijk om parallellen en overeenkomsten te vinden met andere werken van Walschap. Dit geldt zowel voor de problematiek die erin behandeld wordt als voor terugkerende motieven. Nadine Conard heeft trouwens gewezen op de prominente aanwezigheid van de mythe van de mens van goede wil in *Oproer in Congo*. Deze mythe is de meest kernachtige en essentiële uitdrukking van het universum van Gerard Walschap. In *Moeder Imelda*, die herhaaldelijk met *Zuster Virgilia* vergeleken wordt, krijgt deze mythe misschien haar zuiverste uitbeelding in het hele oeuvre van Walschap. Julien Vermeulen wijst uitdrukkelijk op de aanwezigheid van het Houtekietsyndroom "waarbij de mens moet kiezen tussen natuur en cultuur, tussen instinct en intellect" (2007: 169) en het Waldomotief: "het hoofdpersonage dweept een tijd met een revolutionaire ideologie, maar keert dan naar een vroeger standpunt terug" (2007: 169). Hij komt tot de volgende conclusie: "In die zin is Walschaps Congoroman niet louter een docuroman die volledig van zijn ander werk gescheiden kan worden" (2007: 169).

Oproer in Kongo is in wezen niet verschillend van de andere romans van Walschap omdat het dezelfde thematiek uitdraagt. De roman past perfect binnen het schrijversproject en –profiel van Walschap. *Oproer in Congo* is een ideeënroman die met de reële verhouding tussen blank en zwart in Congo weinig of niets te maken heeft. De roman schept een beeld van hoe Walschap over deze verhouding denkt vanuit zijn opvattingen over de mens en de wereld. *Oproer in Congo* brengt geen realistisch beeld van de koloniale situatie in Congo of zelfs van het Belgische koloniale beleid.

Walschap kon vanuit zijn wereldbeeld geen andere Congoroman dan deze geschreven hebben. Of zijn voorstelling van de koloniale verhoudingen en zijn eraan ten

grondslag liggende schrijversproject de botsing met de realiteit kan doorstaan, is twijfelachtig. Kan men het een auteur echter kwalijk nemen dat hij een romantische idealistisch-utopische visie op de mens en de maatschappij wil propageren en zijn wensen voor werkelijkheid neemt?

Bibliografie

- Anbeek, Ton. 1996. *Het donkere hart*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Algoet, L. 1953. Een koloniaal over "Oproer in Congo". *De Standaard*, 25 07.
- Bergeyck, Jac. 1959. *Het onzekere hart*. Leuven: De Clauwaert.
- Bittremieux, L. 1914. *Mayombsche penneschetsen*. Brugge: Sint-Michiël.
- Bittremieux, L. 1924. *Vertellingen uit Mayombe*. Leuven; De Vlaamsche Boekenhalle.
- Bittremieux, L. 1930. *Wit en zwart*. Leuven: De Vlaamsche Drukkerij.
- Bogers, Koen en Wymeersch, Patrick. 1986. Gerard Walschap en de Vlaamse koloniale roman. *Literatuur*. 3, 136-143.
- Borré, Jos. 1990a. *Gerard Walschap. Rebel en missionaris*. Antwerpen: Dedalus.
- Borré, Jos 1990b. Gerard Walschap. In *Kritisch literair lexicon* 37.
- Buysse, Cyriel 1974. *Verzameld werk deel 4 & 7*. Brussel: Manteau.
- Ceuppens, Bambi. 2003. *Congo made in Flanders?* Gent: Academia Press.
- Claeys, Herman J. 1966. Een mens van slechte wil. *De groene Amsterdammer* 29 01.
- Conard, Nadine. 2001. *De mythe in het verhalend werk van Gerard Walschap (1898-1989)*. Antwerpen: Stichting Gerard Walschap.
- De Cleene, N. 1930. *Het ontstaan van het zwarte proletariaat*. Katholieke Vlaamsche Hogeschooluitbreiding, 29(5). Brussel: Standaard-Boekhandel.
- Jonckheere, Karel. 1957. *Kongo zonder buks of boy*. Amsterdam: Meulenhoff.
- Jonckheere, Karel. 1959. *Kongo met het blote oog*. Amsterdam: Meulenhoff.
- De Jonghe, Sylva. 1938. *Het koloniale in de literatuur*. Turnhout: Van Mierlo-Proost.
- De Lentdecker, Louis. 1955. *Wâpi Kongo?* Antwerpen: Sheed en Ward.
- Gebuis, Dick 1985. Alfons en Gerard Walschap en het koloniale verleden. *Ons erfdeel*. 28:2, 183-194.
- H.L. 1953. Walschap's "Oproer in Congo". *Volksgazet*, 03 09.
- Heymans, Frans. 2001. *Het goud van de Vlaamse letteren. 170 jaar prijzen voor de Nederlandse literatuur in België 1830-2000*. Gent: Snoeck-Ducaju.
- Lissens, R.F. 1953. Oproer in Congo. *De periscoop*. 01 05.
- Maes, Arnold. 1879. *Reis naar Midden Afrika*. Leuven: Peeters-Ruelens.
- Poortmans, R. 1937. *Moeder ik sterf*. Den Haag: Servire.
- Ranke, Bert. 1954. Walschap, de moralist. *Dietsche Warande en Belfort*. 54:9, 549-557.
- Roggeman, Willem M. 1977. Gesprek met Gerard Walschap. *De Vlaamse gids*. 61:1 5-18.
- Schoup, J.G. 1934. *Blanke boeien*. Velsen: Schuyt.
- Stuiveling, Garnt. 1960. *Uren zuid*. Hasselt: Heideveld.
- Tempels, Placied. 1946. *Bantoe-filosofie*. Antwerpen: De Sikkel.
- Vints, L. 1984. *Kongo made in Belgium*. Leuven: Kritik.
- Van Aken, Piet. 2001. *De nikkers*. Antwerpen: Houtekiet.

- Van Bilsen, A.A.J. 1955. Een dertigjarenplan voor de politieke ontvoogding van Belgisch Afrika. *De gids op maatschappelijk gebied – Tijdschrift voor sociale cultuur*. December. 999-1028.
- Van Booven, Henri. S.d. *Tropenwee*. Amsterdam: Maatschappij voor goede en goedkoope literatuur.
- Vandeputte, R. 1950. *Toestanden en misstanden in Kongo*. Antwerpen: Standaard Boekhandel.
- Van Hoeck, Albert 1989. Ontstaan van de post-koloniale roman in 1959-1970. *Vlaanderen* 38:2, 82-89.
- Vermeiren, Koen. 1993. Oproer in Kongo. *Lexicon van literaire werken*, 18.
- Vermeulen, Julien. 2007. *Laat mij maar doen. Vlaams proza tussen tekstgenese en discursieve identiteit*. Antwerpen: Garant.
- Verreet, A. 1935 *Het zwarte leven van Mabumba*; Leuven: Davidsfonds.
- Verthé, A. en Henry, B. 1961. *Geschiedenis van de Vlaams-Afrikaanse letterkunde*. Leuven: Davidsfonds.
- Walschap, Alfons. 1952. *Het letterkundig werk van Alfons Walschap*. Ingeleid en uitgeven door Vital Celen. Antwerpen: De Sikkel.
- Walschap, Gerard. 1948. *Zwart en wit*. Amsterdam: Van Kampen.
- Walschap, Gerard. 1953. *Oproer in Congo*. Amsterdam: Elsevier.
- Walschap Gerard. 1975. *Het Oramproject*. Antwerpen: Ontwikkeling.
- Walschap, Gerard. 2002. *Brieven 1951-1965*. Verzameld en toegelicht door Harold Polis, Bruno Walschap en Carla Walschap. Amsterdam-Antwerpen: Nijgh & Van Ditmar.
- Westerlinck, Albert. 1970. *Gesprekken met Walschap. Deel 2: van Soo Moereman tot Het Avondmaal*. Hasselt: HeideLand-Orbis.